

ارزیابی تطبیقی سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور

اسماعیل دویران^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۵

چکیده

سرمایه اجتماعی، مفهومی پرکاربرد با ساختاری بسیار گسترده است که خمیرمایه اصلی آن ایجاد همبستگی و وفاق اجتماعی برای توسعه در ابعاد مختلف سرزمینی است. اعتماد، شکل‌دهنده و مشارکت و انسجام، نتیجه سرمایه اجتماعی است. این پژوهش، به شیوه تبیینی با ماهیت کاربردی منطبق بر رویکرد تطبیقی به بررسی سرمایه اجتماعی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور پرداخته است. شیوه گردآوری داده‌ها مبتنی بر روش میدانی و منطبق بر پرسش‌نامه بوده است که چهار بعد اعتماد، مشارکت، انسجام و آگاهی اجتماعی را بررسی نموده است. جامعه آماری دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان پردیس‌های استان‌های زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی می‌باشد که از حدود ۱۰۵۰۰ دانشجو، حجم نمونه‌ای مطابق با ۳۷۰ دانشجو (با استفاده از روش کوکران) با توزیع تصادفی برای مطالعه انتخاب شدند. شیوه تحلیل داده‌ها در قالب مدل رادار تمرکز، تی تک نمونه‌ای، مدل تعقیبی زوجی مبتنی بر روش شفه و فریدمن بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور در حد متوسط بوده است که بر اساس آزمون تی تک نمونه‌ای و مدل تعقیبی شفه با ضریب اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ تفاوت معنادار با شدت ضعیف وجود دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد شاخص آگاهی اجتماعی با رتبه ۳/۶۳ در بالاترین سطح مطلوبیت قرار گرفته است و دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان غربی با رتبه ۳/۲۴ دارای بالاترین میزان سرمایه اجتماعی در مقایسه با سایر استان‌های مورد مطالعه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی؛ دانشگاه فرهنگیان؛ دانشجو معلم؛ شمال غرب کشور؛ کنشگری.

مفهوم سرمایه اجتماعی ریشه در علم جامعه‌شناسی و اقتصاد دارد و تقریباً در همه زمینه‌هایی که با عملکرد انسان سروکار دارند، دخیل شده است (پیوتر^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). سرمایه بر این موضوع دلالت دارد که فرد را قادر می‌سازد ارزشی به وجود آورد، کاری انجام دهد، به هدفی نایل شود، مأموریتی در زندگی به عهده بگیرد و نقشی در جهان ایفا کند. سرمایه اجتماعی شکلی از سرمایه است که سبب تسهیل در دسترسی به اطلاعات و منابع انسانی به‌منظور ارتقای عملکرد و استفاده مناسب از فرصت‌های محیطی می‌شود (جانسون^۲ و همکاران، ۲۰۱۴). سرمایه اجتماعی منبعی است که در اختیار افراد قرار می‌گیرد و ناشی از تعلقات اجتماعی آن‌ها و وابستگی به جامعه است. به گفته کلمن^۳، سرمایه اجتماعی وقتی وجود دارد که وابستگی متقابل بین افراد وجود داشته باشد (ساباتینو^۴، ۲۰۱۹: ۳۵۷). سرمایه اجتماعی، عنصری کلیدی برای توسعه رفتار و ارتقای دسترسی به منابع و بازارها و فناوری است (رودریگو^۵ و همکاران، ۲۰۱۸). سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها و شناخت‌هاست که مبتنی بر اعتماد سازمانی و حمایت درون گروه‌ها و بین گروه‌ها در جهت کسب منافع متقابل است (کوکوبان^۶ و همکاران، ۲۰۲۰: ۴). این سرمایه به روابط بین افراد و شبکه‌های اجتماعی و قوانین اعتماد متقابل بین افراد اشاره می‌کند (فدور^۷، ۲۰۱۹: ۶۵). سرمایه اجتماعی ارزشی است که افراد موجود در شبکه‌های اجتماعی به واسطه وجود هنجارهای فرهنگی مشترک، تعاملات اثربخش، اعتماد متقابل و روابط شخصی میان خود از آن برخوردارند (دویران، ۱۳۹۳: ۶۷). یکی از ارکان و عناصر ساختاری کشور که همواره با روحیه عدالت محوری و انتقادی در تبیین ارزش‌های اسلامی و مقابله با جریان‌های سلطه طلب، نقش اساسی داشته و دارد، دانشگاه و دانشجویان می‌باشند. دانشجویان به‌عنوان نقطه شروع کننده، ادامه دهنده جریان‌های مؤثر اجتماعی بوده‌اند و در تقویت اهرم‌های سازنده‌گرایی کشور نقش اساسی را دارند. بررسی ظرفیت سرمایه اجتماعی آنان در جریان‌های اجتماعی در پهنه‌های مختلف جغرافیایی می‌تواند در برنامه محور کردن و هدایت ظرفیت آنان در توسعه کشور مؤثر واقع گردد. این پژوهش با هدف بررسی ظرفیت سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه مأموریت محور (خاص) فرهنگیان، این موضوع را در پهنه جغرافیایی دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور (زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و آذربایجان

1 . Piotr

2 . Johnson

3 .Coleman

4 . Sabatino

5 . Rodrigo

6 . Kokubun

7 . Fedor

غربی) مورد ارزیابی تطبیقی قرار داده است. باتوجه به لزوم بررسی سرمایه اجتماعی در دانشگاه‌های مأموریت‌گرا، به‌عنوان دانشگاه‌های تولید‌کننده نیرو برای مدیریت دولتی و اجرایی کشور، پژوهش‌مزبور در دانشگاه فرهنگیان (به‌عنوان تولید‌کننده نیروی نظام‌تعلیم و تربیت) پژوهشی نوآور می‌باشد. سؤال اصلی پژوهش این مهم است که وضعیت ابعاد و متغیرهای کنشگری سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان چگونه بوده است و چگونه شکل یافته است؟ میزان تأثیر و تفاوت متغیرهای کنشگری سرمایه اجتماعی در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب علی‌رغم همجواری، تشابه و تباین‌های فرهنگی و فاصله جغرافیایی چگونه می‌باشد؟ هدف پژوهش حاضر شناخت و ارزیابی سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور با توجه به تباین‌ها و تشابه‌های جغرافیایی است تا به این مهم دست یابد که پراکندگی جغرافیایی دانشگاه فرهنگیان استان‌های شمال غرب در میزان برخورداری سرمایه اجتماعی چگونه ماهیت یافته است.

پیشینه نظری پژوهش

از جمله پژوهش‌های سال‌های اخیر با عنوان سرمایه اجتماعی می‌توان به مطالعه شریعت‌نژاد و متی (۱۴۰۲) اشاره کرد که در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر سایش اجتماعی بر سرمایه اجتماعی؛ تحلیل نقش میانجی آنتروپی رفتاری (مورد مطالعه: سازمان‌های دولتی استان لرستان)» به این نتیجه دست یافتند که در سازمان‌های دولتی با بروز عامل مخربی مانند سایش اجتماعی، علاوه بر اثرگذاری منفی بر سرمایه اجتماعی، آنتروپی رفتاری کارکنان این سازمان‌ها افزایش می‌یابد و از این طریق موجب تأثیر منفی بر عملکرد آن‌ها می‌شود. شمیاتی و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای با عنوان «طراحی و تبیین مدل ارتقاء سرمایه اجتماعی مبتنی بر چند فرهنگی در آموزش و پرورش شهر تهران»، در غالب چهار متغیر اصلی سرمایه اجتماعی، بستر و راهبرد و پیامد طراحی مدل سرمایه اجتماعی مبتنی بر چند فرهنگی پیشنهاد نموده‌اند. بخشی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند به این یافته‌ها رسیده‌اند که بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی دانشجویان رابطه مثبت و مستقیم وجود دارد و از بین ابعاد سرمایه اجتماعی، شدت و قدرت همبستگی دو بعد انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان قوی‌تر است. چالشگرد آسیابی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی سرمایه اجتماعی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران با استفاده از مدل‌های آماری اختلاف میانگین به این نتیجه دست یافتند که کمترین مقدار سرمایه اجتماعی دانشجویان در مشارکت اجتماعی است و بیشترین میانگین نیز ارتباط با خانواده و دوستان بوده است. حیدری و شفیع (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان در بین جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)» به بررسی

همبستگی شاخص‌های سرمایه‌ اجتماعی دانشجویان پرداخته‌اند و با مدل آماری به این نتیجه دست یافته‌اند که اگر چه مؤلفه انسجام اجتماعی در مقایسه با سایر مؤلفه‌های سرمایه‌ اجتماعی همبستگی پایینی دارد، اما معنی‌داری همبستگی این مؤلفه با متغیر احساس امنیت (۰/۱۶) نشان می‌دهد که انسجام اجتماعی، از مهم‌ترین عوامل اثرگذار در احساس امنیت است و با افزایش انسجام اجتماعی، زمینه‌افزایش احساس امنیت فراهم می‌شود. عربی و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی سرمایه‌ اجتماعی بر اساس هوش فرهنگی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان با استفاده از همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه» به بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ اجتماعی و هوش فرهنگی دانشجو معلمان پرداخته‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که بین مؤلفه‌های ساختاری و شناختی سرمایه‌ اجتماعی با بعد انگیزشی و رفتاری هوش فرهنگی، همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان داد که بعد رفتاری هوش فرهنگی قادر به پیش‌بینی سرمایه‌ اجتماعی است. میشر^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «محتوای سرمایه‌ اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی در آموزش عالی با تمرکز بر دانشجویان اقلیت» به این نتیجه رسیده است که شبکه‌های اجتماعی دانشجویان شامل خانواده، وابستگی‌های قومی و مذهبی، دوستان و اعضای هیأت علمی در موفقیت تحصیلی نقش داشته‌اند و به صورت شبکه بر پیشرفت تحصیلی همدیگر کمک می‌کنند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که موضوع سرمایه‌ اجتماعی و متغیرهای مختلف آن تحت تأثیر رفتارهای مختلف جامعه بوده است و بر آن اثر گذار می‌باشد. انسجام اجتماعی همواره نقش کلیدی در تقویت سرمایه‌ اجتماعی داشته است و در پژوهش‌های مختلف، به اثر تعیین‌کننده آن در تقویت سرمایه‌ اجتماعی اشاره شده است. این مهم ممکن است وابسته و تابعی از دیگر ابعاد سرمایه‌ اجتماعی مانند اعتماد باشد. با این حال، اثر رفتارهای مخرب و سایش‌های اجتماعی بین افراد، عامل تقلیل دهنده سطح سرمایه‌ اجتماعی است. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن ابعاد مختلف مطالعات پیشین با رویکرد جغرافیایی به تبیین تباین‌های محلی- مکانی دانشجویان در موضوع سرمایه‌ اجتماعی پرداخته است. نوآوری پژوهش حاضر، بررسی سرمایه‌ اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های فرهنگیان مستقر در جغرافیای متفاوت شمال غرب کشور می‌باشد تا میزان اثرگذاری تباین‌ها و تشابه‌های محیطی- محلی دانشجویان دانشگاه خاص مستقر در استان‌های مختلف کشور را بر برخورداری از سرمایه‌ اجتماعی دانشجویان تبیین نماید.

---

¹ Mishra

چارچوب نظری

طرح نظریه سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی، تاریخ زمانی کوتاهی دارد. این واژه در سال ۱۹۱۶ توسط لیدا هانیفان^۱ به جامعه علمی وارد شد (میگنون^۲، ۲۰۰۹: ۱۰۰). بالت، سرمایه اجتماعی را روشی می‌داند که برای ارتباطات اجتماعی، بهبود و اجرای مناسب مدیریت منابع بکار رود (بالت^۳، ۲۰۰۸: ۱۶). کلمن، سرمایه اجتماعی را ارزش آن بخش از ساختار اجتماعی که به عنوان منابع در اختیار اعضا قرار می‌گیرند، تعریف می‌کند (کلمن^۴، ۱۹۴۴). پاتنام^۵، سرمایه اجتماعی را اعتماد، هنجارهای همیاری و شبکه‌هایی می‌داند که دستیابی به منافع متقابل را تسهیل می‌کند و هدف سرمایه اجتماعی را تأمین دموکراسی کارآمد و توسعه اقتصادی معرفی می‌کند (پاتنام، ۲۰۰۰). سرمایه اجتماعی از نظر بانک جهانی، در برگیرنده نهادها، روابط و هنجارهایی است که صحت و کیفیت ارتباطات اجتماعی را تعیین می‌کند (حسین‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۸). ایودوکیمو^۶، سرمایه اجتماعی را یک منبع از نظر انواع شکل گرفته (دائمی و تثبیت شده) از تعاملات اجتماعی و اقتصادی بسیار مؤثر تعریف می‌کنند (ایودوکیمو، ۲۰۲۰: ۱۱۶۳). محققان علوم انسانی و اجتماعی در مطالعه کشورهای پیشرفته به نقش حیاتی سرمایه اجتماعی پی برده‌اند و دریافته‌اند که سرمایه‌های دیگر در قیاس سرمایه اجتماعی معنا و ارزش ندارد و منجر به عدم کارایی می‌رود (زکایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۲). چهار شاخص اساسی این نظریه شامل: اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی است که هر یک دارای رابطه متعامل با یکدیگر بوده است و هر کدام تقویت‌کننده دیگری است (دویران، ۱۳۹۲: ۵۸). اعتماد و قابلیت اعتماد یکی از اجزاء اساسی سرمایه اجتماعی است و درک سطح آن در جامعه، در شناخت تفاوت‌ها بسیار اهمیت دارد (کوکس^۷، ۲۰۱۰: ۲). اعتماد، پیش شرط موفقیت عمل مشارکتی است و در نبود آن، امکان تحقق مشارکت به سطح نازلی می‌رسد (فوکویاما^۸، ۱۹۹۲). بدون اعتماد، چرخش مبادلات اجتماعی و اقتصادی بسیار هزینه‌بر، می‌گردد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۰). اعتماد به مثابه سازوکاری برای ایجاد انسجام و وحدت در نظام‌های اجتماعی و تسهیل مشارکت اجتماعی، تعاون اجتماعی و پرورش ارزش‌های مردم‌سالار

^۱ Lida Hanifan

^۲ Mignone

^۳ Ballet

^۴ Coleman

^۵ Putnam

^۶ Ievdokymov

^۷ Cox

^۸ Fukuyama

عمل می‌نماید (نیازی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰). شبکه‌های اجتماعی، نتیجه‌ی اعتماد مردم به یکدیگرند، نه اینکه اعتماد محصول جانبی انجمنی شدن مردم باشد. مردمی که به یکدیگر اعتماد می‌کنند، با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند تا در وضعیت‌های مختلف، انجمن تشکیل دهند و با این کار بیشتر به یکدیگر اعتماد کنند (روس^۱، ۱۹۹۹: ۷۸). شاخص اعتماد در دو مقوله‌ی اعتماد به افراد و اعتماد به سازمان‌ها تعریف می‌گردد. به لحاظ عملیاتی و برای سنجش اعتماد نهادی، میزان رضایت مردم از نهادهای دولتی یا نهادهای خاص سنجش و ارزیابی می‌شود. انعکاس فقدان اعتماد به نهادها در اغلب موارد، نتیجه‌ی بی‌اعتمادی به افرادی است که عهده‌دار امور آن نهادها هستند (افروغ، ۱۳۷۷: ۴۰). در سوی دیگر، انسجام اجتماعی به عنوان رکن دیگر سرمایه‌ی اجتماعی مطرح می‌شود که در برگیرنده‌ی میزان همبستگی ساختار افراد در گروه‌ها و انجمن می‌باشد که جامعه‌ی چقدر در برابر مشکلات و مسائل درون و میان گروهی از یکپارچگی عملکردی برخوردار است. انسجام اجتماعی، ویژگی است که در آن نیروی اعمال شده بر اعضا و جامعه برای ماندن در گروه، بیش از کل نیروهایی است که می‌کوشد آنان را به ترک گروه وادار سازد و انسجام ایشان را از میان بردارد (مجتبایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۲). یکپارچگی اجتماعی به این معنا نیست که همگان یک گونه‌ی بیندیشند، یا یک گونه‌ی رفتار کنند، بلکه منظور این است که همگان برای حفظ جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، هدفی مشترک داشته باشند. بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست (غنیمتی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲). انسجام اجتماعی به میزان برخورداری افراد از فرصت‌ها مربوط می‌شود، برای تقویت انسجام اجتماعی باید سطح محلی را به رسمیت شناخت. به گمان جانسون^۲، اگر در یک جامعه، خواهان انسجام اجتماعی باشیم، باید پلورالیسم را یک فضیلت بدانیم (سهرابی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸). مشارکت اجتماعی با اینکه اصطلاحی نسبتاً جذاب و پر کاربرد در حوزه‌ی مطالعات اجتماعی است، سابقه‌ی زیادی در ادبیات سیاسی و اجتماعی ندارد. به تدریج، دامنه‌ی کاربرد به موضوعاتی همانند نامتمرکز کردن مدیریت، توسعه‌ی مشارکتی، مدیریت منابع همانند آب و ضایعات و مسائل زیست‌محیطی، مشارکت سیاسی فرا پارلمانی یا مشارکت مدنی در حوزه‌ی رسانه‌های اجتماعی و مشارکت‌جو کردن جوانان در موضوعات و فرایندهایی همچون رأی دادن و فعالیت‌های داوطلبانه کشیده شده است (قیصری، ۱۳۹۸: ۳۳).

۱. Rose

۲. Johnson

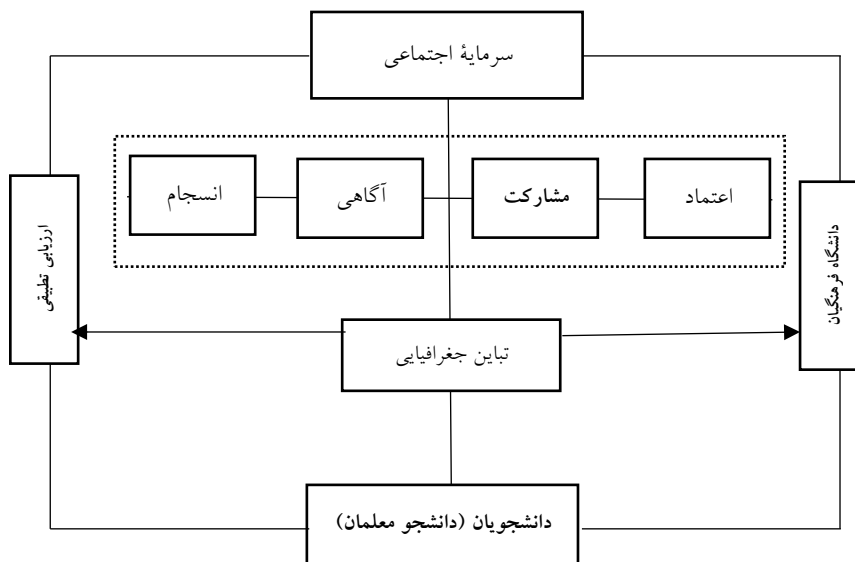
با گسترش و پیچیدگی مناسبات و روابط اجتماعی، مشارکت نیز به واژه‌ای نسبتاً پرکاربرد در ادبیات و زبان روزانه، حتی سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌های سیاسی تبدیل شده است (کارپنتیر^۱، ۲۰۱۲: ۱۶۵ و ۱۷۱). ادبیات مربوط به مشارکت اجتماعی در طول چهار دهه گذشته، طبقه‌بندی‌های مختلفی داشته است، گاهی به عنوان یک نماد، گاهی هم به عنوان یک ابزار مؤثر برای دستیابی قدرت در بین مردم تعریف می‌شود (جاریگو^۲، ۲۰۱۹: ۱۳۱۱). مشارکت، یک حق انسانی است که به لحاظ غایتی به آزاد سازی و اعتماد به خویشتن انسان و از نظر ابزاری به بسیج و نقش‌آفرینی توده‌های انسانی در فرایندهای عملی حیان اجتماعی منجر می‌شود (علمی، ۱۴۰۰: ۶۹). مشارکت اجتماعی به کمک سازمان‌دهی گروه‌ها، سرمایه اجتماعی و عمومی جامعه را گسترش می‌دهد. اعتماد و مشارکت، به عنوان دو بال سرمایه اجتماعی، ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. همچنین در تعاملات افراد با یکدیگر و رابطه میان ساختارها و افراد، از عناصر تعیین کننده هستند؛ به ویژه مشارکت که به شدت از میزان اعتماد تأثیر می‌پذیرد (رشادی، ۱۳۹۹: ۹۲۰). مشارکت اجتماعی، قادر است کنشگران را برای مشارکت در این امور فرهنگی آماده و همراه کند و احساس عضو فعال جامعه بودن و سهم‌داشتن از جامعه را بیشتر نماید (کیس و شاپیرو^۳، ۲۰۰۴: ۳۵۸). در دیدگاه مقام معظم رهبری نیز مشارکت و مشارکت اجتماعی هم ابعاد جهان‌بینانه و هم ابعاد روشی و راهبردی دارد. برای نمونه تأکید بر دوری از انزوای اجتماعی و بر تکافل اجتماعی که معنای خیلی والای اسلامی دارد، در دیدگاه رهبری از بعد جهان‌بینانه و در تأکید بر مشارکت فعال و مؤثر قشرهای جامعه در سازندگی کشور و برای داشتن کشوری آباد و همچنین برای برخوردار شدن از رفاه و رونق اقتصادی، دستیابی به پیشرفت‌های همه جانبه و نیز تأمین عزت سیاسی و امنیت اجتماعی و شغلی، ناظر بر بعد راهبردی مشارکت اجتماعی می باشد (بیانات رهبری، ۱۳۹۵/۲/۱۳). در نهایت، آگاهی اجتماعی مطرح است که پیش شرط اولیه مشارکت اجتماعی است. آگاهی، یک متغیر معرفتی متعلق به افراد است. جایی که افراد از ماهیت مسائل اجتماعی آگاه نمی‌شوند، یا ابزارهای موجود که از پاسخ‌گویی به این مشکلات بی‌خبرند، فرصت‌های مشارکت اجتماعی و حس قوی یا ذخیره اجتماعی هم پائین‌تر خواهد بود. آگاهی شخص از مسائل جامعه و داشتن شناخت از محیط ساکن در آن و همچنین اطلاع از نیازها و کمبودهای محیط زندگی و اطلاع از حقوق و مسؤولیت‌های فردی و جمعی افراد ساکن در محله و مسؤولیت ارگان‌های دولتی در مقابل این کمبودها و نیازها می‌تواند حضور شخص در جریان مشارکت را افزایش دهد و سرمایه اجتماعی را تقویت کند

1. Carpentier

۲ Jariego

۳. Keyes and Shapiro

(دویران، ۱۳۹۲: ۵۳). ادبیات نظری نشان می‌دهد اهمیت سرمایه اجتماعی در مقیاس جغرافیای زیستی جامعه به اندازه‌ای ضرورت دارد که می‌توان آن را شکل دهنده، اصلاح کننده و تقویت کننده ساختارهای برنامه‌ریزی توسعه سرزمین دانست. دیدگاه‌های اندیشمندان و صاحب‌نظران همچون بالت، کلمن، پاتنام، ایودوکیمو در مفهوم سرمایه اجتماعی بر ارتباط اجتماعی، منابع اجتماعی، شبکه‌ها و هنجارها و منابع اجتماعی پایدار، تأکید داشته است و سرمایه اجتماعی را عامل تقویت کننده و توسعه دهنده ساختارهای اجتماعی و زیستی جامعه می‌دانند. با تقسیم‌بندی مؤلفه‌های سنجش سرمایه اجتماعی به ابعاد مختلف اعتماد، انسجام، مشارکت و آگاهی اجتماعی می‌توان وضعیت و نقش و ارتباط هر کدام از شاخص‌ها در شکل‌گیری و توسعه این سرمایه را بهتر درک کرد و با توجه به آن برنامه‌ریزی ارتقاء را تدوین نمود. اعتماد شکل‌دهنده اولیه سرمایه و قوام‌دهنده انسجام می‌باشد که نتیجه آن شکل‌گیری و گسترش تدریجی سرمایه اجتماعی جامعه است. انسجام اجتماعی، همبستگی درون و میان اعضای جامعه را ایجاد می‌کند و چسبندگی اجتماعی افراد را تقویت می‌کند. با اهرم مشارکت، حرکت عینی و اجرایی سرمایه اجتماعی به بار می‌نشیند و آثار ملموس آن در جامعه نمایان می‌شود و در نهایت، آگاهی اجتماعی حفظ کننده، تقویت کننده و توسعه دهنده نظام اعتماد، انسجام و مشارکت می‌باشد. گرچه ممکن است ساختار حرکتی ابعاد سرمایه اجتماعی در جوامع مختلف، متفاوت از هم عمل کنند و ابعاد سرمایه اجتماعی از مطلوبیت متوازن برخوردار نباشند، با این حال جهت حفظ تعادل چهارپایه‌های سرمایه اجتماعی، ابعاد ذکر شده به صورت نظام‌مند از همدیگر تأثیر می‌پذیرند و بر همدیگر تأثیر خواهند گذاشت. در نتیجه، تقویت متعادل آنها مطلوبیت تأثیر را بیشتر خواهد نمود. در پژوهش حاضر، مدل مفهومی شکل دهنده سرمایه اجتماعی با توجه به ابعاد چهارگانه اعتماد، انسجام، مشارکت و آگاهی اجتماعی بنیان نهاده شده است که با توجه به تباین‌های جغرافیایی، کنش دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور مورد سنجش تطبیقی قرار گرفته است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره یک- ساختار مدل مفهومی پژوهش در ارتباط با نمونه مورد مطالعه

روش تحقیق

پژوهش حاضر به شیوه تبیینی با ماهیت کاربردی مبتنی بر رویکرد تطبیقی، انجام پذیرفته است. شیوه گردآوری داده‌ها، منطبق بر روش کتابخانه‌ای و میدانی بوده است که از روش کتابخانه برای مطالعه ادبیات نظری و دستیابی به مدل مفهومی پژوهش و در روش میدانی با تکمیل پرسش‌نامه، داده‌ها حاصل شده است. جامعه آماری پژوهش در برگرفته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان واقع در شمال غرب کشور (زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی) است که در برگرفته ۱۰۴۶۰ دانشجوی در ۸ پردیس دانشگاهی (خواهران و برادران) می‌باشد. با توجه به حجم جامعه دانشجویی دانشگاه فرهنگیان استان‌های مورد مطالعه، با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، تعداد حداقل ۳۷۰ نمونه به دست آمده است. متغیرهای پژوهش در برگرفته چهار مؤلفه اصلی سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی) بوده است که در برگرفته ۲۹ معرف می‌باشد. روایی متغیرهای مورد مطالعه حاصل مطالعه نظری و استفاده از پژوهشگران مختلف با ضریب میانگین ۷/۸۰ از ۹ (با دامنه تغییرات ۳) می‌باشد که روایی مناسبی را دارا می‌باشد. پایایی پژوهش، با استفاده

از ضریب آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS حاصل گردیده است که مقدار آن برابر با ۰/۸۵۹ به‌دست‌آمده است و نشان از پایایی بسیار مطلوب ابزار بکار گرفته شده دارد (جدول ۱). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل رادار تمرکز، آزمون تی تک نمونه‌ای، مقایسه‌های زوجی تعقیبی (شفه) و آزمون رتبه‌ی فریدمن انجام یافته است. مدل مفهومی پژوهش به‌تناسب متغیرها و روش تجزیه و تحلیل در نمودار شماره ۱ آمده است.

جدول شماره یک- مشخصات جامعه آماری دانشجویان مورد مطالعه و حجم نمونه

حجم نمونه	پسر	دختر	کل	استان
۱۴۰	۲۴۶۰	۱۵۶۰	۴۰۲۰	آذربایجان شرقی
۱۳۰	۲۶۰۰	۱۸۵۰	۴۴۵۰	آذربایجان غربی
۵۰	۵۷۰	۴۲۰	۹۹۰	زنجان
۵۰	۵۷۵	۴۲۵	۱۰۰۰	اردبیل
۳۷۰	۶۲۰۵	۴۲۵۵	۱۰۴۶۰	کل

یافته‌های پژوهش

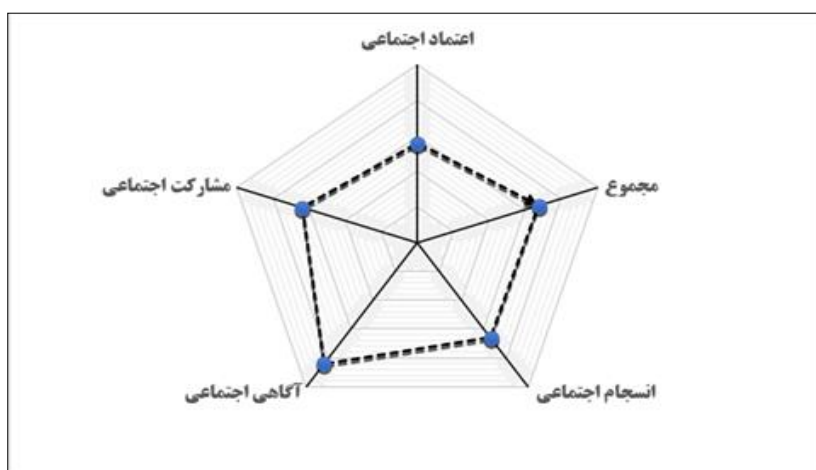
دانشگاه فرهنگیان به عنوان یک دانشگاه مأموریت‌گرا شناخته می‌شود که وظیفه تربیت نیروی مورد نیاز نظام تعلیم و تربیت کشور را دارد و خروجی این دانشگاه، معلمان نسل فعلی و آتی مقاطع مختلف تحصیلی کشور هستند. یافته‌های عمومی جامعه نشان می‌دهد میانگین سنی دانشجویان در پردیس‌های مورد مطالعه ۲۱ سال می‌باشد که ۵۵ درصد آن را دانشجویان دختر و ۴۵ درصد نیز دانشجویان پسر می‌باشند. میانگین ترم تحصیلی دانشجویان ۵/۷ به‌دست‌آمده است که در رشته‌های مختلف آموزش ابتدایی، علوم اجتماعی، زیست، جغرافیا، عربی، ادبیات فارسی، زبان انگلیسی، مشاوره، علوم تجربی، الهیات، تربیت بدنی، هنر، شیمی و ریاضی مشغول به تحصیل می‌باشند که باتوجه به ساختار آموزشی دانشگاه فرهنگیان، عمده دانشجویان در رشته آموزش ابتدایی مشغول به تحصیل هستند.

برای توصیف وضعیت متغیرهای سرمایه اجتماعی در چهار شاخص اصلی اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی از آماره‌های تمرکز و پراکندگی و برای تبیین میزان اختلاف میانگین از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده گردید. نتایج نشان می‌دهد میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان در سطح متوسط می‌باشد. مطالعه شاخص‌های مورد بررسی نشان می‌دهد شاخص آگاهی اجتماعی دانشجویان با گرایش به سمت پیرامون رادار در سطح مطلوبی باشد و اعتماد اجتماعی مشارکت و

انسجام اجتماعی نیز در سطح متوسط می باشد که در این بین، شاخص اعتماد اجتماعی (اعتماد به مدیران و مسئولین) اندکی پایین تر از متوسط می باشد (جدول و نمودار شماره ۲).

جدول شماره دو- مقادیر تمرکز و پراکندگی شاخص های سرمایه اجتماعی

آماره	اعتماد	مشارکت	آگاهی	انسجام	مجموع
میانگین	۲/۸	۳/۲	۴/۲	۳/۳	۳
مد	۲	۳	۳	۳	۳
انحراف	۰/۶۲	۱/۰۲	۰/۴۵	۰/۸۲	۷
واریانس	۰/۳۸	۱/۰۴	۰/۲۲	۰/۶۸	۵

نمودار شماره دو- رادار تمرکز شاخص های سرمایه اجتماعی در پردیس ها

مطالعه وضعیت سرمایه اجتماعی پردیس های استانی نشان می دهد که شاخص اعتماد اجتماعی در استان های مورد نزدیک، به حد متوسط ولی پایین تر از حد میانگین می باشد که در این بین، دانشجویان پردیس های استان زنجان، کمترین مقدار و استان آذربایجان غربی بیشترین مقدار میانگین را دارا می باشد. مطالعه شاخص مشارکت اجتماعی در استان های مورد مطالعه نشان می دهد که دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان غربی، بیشترین مشارکت اجتماعی و دانشجویان استان زنجان، کمترین مشارکت اجتماعی را در واپایش سرمایه اجتماعی داشته اند. در شاخص آگاهی اجتماعی و استفاده از رسانه های مختلف برای کسب اطلاعات لازم از وقایع روز، ضمن بالابردن این میزان در همه استان ها به طور نسبی، استان زنجان دارای بیشترین مقدار و استان آذربایجان

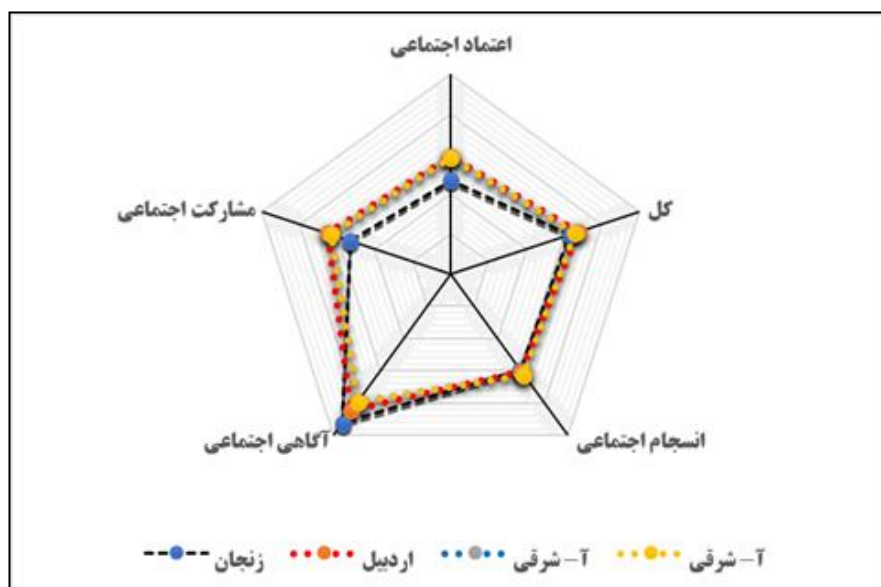
شرقی کمترین میزان را در مقایسه با سایر استان‌ها دارای می‌باشد. شاخص انسجام اجتماعی با داشتن اهرم‌هایی مانند همبستگی و وحدت، حس با هم بودن، تعلق داشتن به جامعه در پردیس‌های مورد مطالعه در سطح متوسط بوده است که دانشجویان استان زنجان با اندکی اختلاف در مقایسه با سایر استان‌ها از مقدار پایین‌تری برخوردار می‌باشند. مقایسه‌ی پردیس‌های استانی در مدل آماری تی تک نمونه‌ای با مقدار ارزش استاندارد^۱ برابر با ۳ و ضریب اطمینان ۹۵ درصد نشان می‌دهد؛ به جز شاخص آگاهی اجتماعی که در اغلب استان‌ها دارای اختلاف میانگین بالاتر از حد متوسط می‌باشد، مابقی متغیرها نزدیک به میانگین تعریف شده می‌باشند. سطح معناداری به‌دست آمده برای همه‌ی پردیس‌ها کمتر از ۰/۰۵ بوده است که نشان‌دهنده‌ی معناداری تفاوت (هرچند اندک) میانگین‌ها در پردیس‌های مورد مطالعه می‌باشد (جدول و نمودار شماره ۳).

جدول شماره سه- نتایج شاخص‌های تمرکز و پراکندگی و آزمون T متغیرهای تفکیکی سرمایه اجتماعی دانشجویان به تفکیک پردیس‌های استانی

استان	آماره	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	آگاهی اجتماعی	انسجام اجتماعی	حجم نمونه (N)
زنجان	میانگین	۲/۳۴	۲/۶۵	۴/۶۳	۲/۹۸	N=50
	واریانس	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۴۵	۱/۲۸	Test vlue=3
	مقدار T	-۶/۶۲۸	-۳/۷۲۱	۱۴/۵۶۴	-۱/۰۲۳	
	معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۳۶	
	اختلاف	-۰/۶۶	-۰/۳۵	۱/۶۳	-۰/۲	
اردبیل	میانگین	۲/۹۲	۳/۲۷	۴/۲۴	۳/۰۲	N=50
	واریانس	۱/۲۹	۱/۲۲	۰/۶۴	۱/۲۱	Test vlue=3
	مقدار T	-۱/۱۰۲	۳/۴۵۳	۱۲/۳۷۲	۱/۳۴۹	
	معناداری	۰/۰۳۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۴۲	
	اختلاف	-۰/۰۸	۰/۲۷	۱/۲۴	۰/۰۲	
آذربایجان شرقی	میانگین	۲/۹۱	۳/۱۷	۳/۹۸	۳/۱۲	N=140
	واریانس	۱/۰۱	۰/۷۱	۰/۶۵	۱/۵۷	Test vlue=3
	مقدار T	-۲/۱۰۹	۴/۷۸۳	۸/۹۶۵	۳/۴۰۵	
	معناداری	۰/۰۳۲	۰/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۲۰	
	اختلاف	-۰/۰۹۰	۰/۱۷۰	۰/۹۸۰	۰/۱۲۰	
	میانگین	۳/۳۸	۳/۶۷	۳/۹۰	۳/۲۳	N=130
	واریانس	۰/۵۷	۰/۵۸	۰/۵۷	۱	Test vlue=3
	مقدار T	۴/۲۱۱	۶/۵۳۱	۷/۵۸۰	۳/۴۱۷	

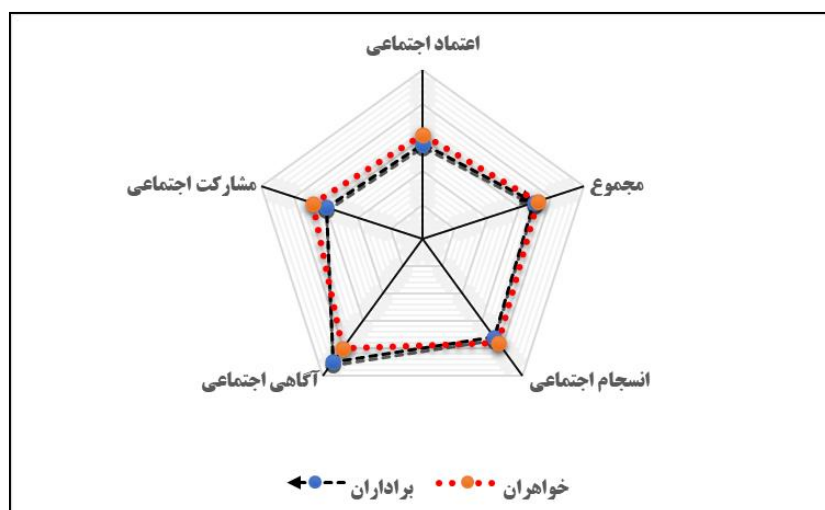
1. Test valu

	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	معناداری	آذربایجان
	۰/۲۳۰	۰/۹۰۰	۰/۶۷۰	۰/۳۸۰	اختلاف	
N=370 Test vlue=3	۳/۳	۴/۲	۳/۲	۲/۸	میانگین	کل
	۰/۶۸	۰/۲۲	۱/۰۴	۰/۳۸	واریانس	
	۶/۸۴۱	۱۶/۳۸۳	۴/۲۳۱	-۰/۳۱۰	مقدار T	
	۰/۰۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۲۱	۰/۰۴۵۱	معناداری	
	۰/۳۰	۱/۲۰	۰/۲	-۰/۰۲۰	اختلاف	

نمودار شماره سه- رادار تغییرات سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان‌های شمال غرب

مقایسه تطبیقی سرمایه اجتماعی به تفکیک جنسیت دانشجویان نشان می‌دهد نگرش جنسیتی دانشجویان به شاخص‌های سرمایه اجتماعی تفاوت اندکی با هم دارند. با این حال نسبت شاخص‌های سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر و پسر با هم متفاوت است. نمودار رادار (شماره ۴) نشان می‌دهد در شاخص آگاهی اجتماعی، ضمن گرایش کلی منحنی نمودار به پیرامون آن (مطلوب)، گرایش منحنی دانشجویان پسر به پیرامون رادار (حداکثر مطلوبیت) بیشتر از دانشجویان دختر می‌باشد. اما در شاخص‌های اعتماد و مشارکت اجتماعی، منحنی دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر، گرایش بیشتری به سمت پیرامون دارد (نمودار شماره ۴).

نمودار شماره چهار- رادار تغییرات سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه فرهنگیان

برای مقایسه تطبیقی شاخص‌های سرمایه اجتماعی در پردیس‌های مورد مطالعه، با توجه به نرمال بودن داده‌ها و معناداری واریانس (جدول شماره ۴) از مدل تعقیبی^۱ استفاده گردید. لذا با توجه به نابرابر بودن حجم نمونه در پردیس‌های مختلف استانی از آزمون تعقیبی شفه بهره برداری شد. نتایج توصیفی شاخص تمرکز و پراکندگی سرمایه اجتماعی در پردیس‌های مورد مطالعه، نشان می‌دهد که میانگین این شاخص در استان‌ها نزدیک به میانگین کل می‌باشد که البته در این بین، استان زنجان وضعیت کمتر از میانگین و استان آذربایجان غربی وضعیت نسبتاً بالاتری از میانگین دارا می‌باشد. مطالعه همگنی واریانس مؤلفه سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که سطح معناداری ۰/۰۴۳ به دست آمده است که پایین‌تر از سطح ۰/۰۵ می‌باشد، لذا مؤلفه سرمایه اجتماعی بین دانشجویان پردیس‌های استانی، دارای اختلاف معنادار نسبی با همدیگر می‌باشد (جدول شماره ۴).

^۱ . Post Hoc

زنجان و در پردیس استانی، اردبیل ارزیابی نزدیک به هم و فاقد اختلاف معنادار می‌باشد (جدول ۵ و ۶).

جدول شماره پنج- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه مؤلفه سرمایه اجتماعی دانشجویان

واریانس یک‌طرفه (آنوا) ^۱					
سرمایه اجتماعی					
	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین	مقدار اف	سطح معناداری
میان گروهی	۱۵/۹۶	۵	۳/۱۹	۵/۵۱۸	۰/۰۰۰
درون گروهی	۲۱۵/۲۳	۳۶۵	۰/۵۷۹		
جمع	۲۳۱/۱۹	۳۶۵			

جدول شماره شش- نتایج آزمون تعقیبی شفه مؤلفه سرمایه اجتماعی دانشجویان به تفکیک پردیس‌های استانی

مقایسه چند وجهی							
آزمون شفه							
استان	استان	اختلاف میانگین	خطای انحراف معیار	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵ درصد		میانگین
					کرانه بالا	کرانه پایین	
زنجان	اردبیل	-۰/۲۱۰۱۱۲	۰/۱۶۱۳۵	۰/۱۵۵	-۱/۰۲۱۸	۰/۰۵۷۷	۳/۱۵۰
	آذربایجان شرقی	*-۰/۱۴۰۴۹	۰/۱۵۴۷۸	۰/۰۰۰	-۱/۳۴۷۳	-۰/۲۹۳۷	
	آذربایجان غربی	*-۰/۴۹۲۵۲	۰/۱۳۴۰۷	۰/۰۳۸	-۰/۹۱۱۰	-۰/۰۱۴۰	
اردبیل	زنجان	۰/۲۱۰۱۱۲	۰/۱۶۱۳۵	۰/۱۵۵	-۰/۰۵۷۷	۱/۰۲۱۸	۳/۳۶۰
	آذربایجان شرقی	-۰/۰۷۸۴۲	۰/۱۵۴۶۷	۰/۴۴۴	-۰/۸۵۵۸	۰/۱۷۹۰	
	آذربایجان غربی	-۰/۱۸۵۵۰	۰/۱۳۰۷۶	۱/۰۰۰	-۰/۴۱۷۹	۰/۴۵۷۰	
آذربایجان شرقی	زنجان	*-۰/۱۴۰۴۹	۰/۱۵۴۷۸	۰/۰۰۰	-۰/۲۹۳۷	۰/۳۴۷۳	۳/۲۹۰
	اردبیل	۰/۰۷۸۴۲	۰/۱۵۴۶۷	۰/۴۴۴	-۰/۱۷۹۰	۰/۸۵۵۸	

^۱.ANOVA

	آذربایجان غربی	۰/۲۵۱۹۷	۰/۱۲۵۹۶	۰/۱۵۵	-۰/۰۶۳۴	۰/۷۷۹۳	
آذربایجان غربی	زنجان	*۰/۴۹۲۵۲	۰/۱۳۴۰۷	۰/۰۳۸	۰/۰۱۴۰	۰/۹۱۱۰	۳/۵۴۰
	اردبیل	۰/۱۸۵۵۰	۰/۱۳۰۷۶	۱/۰۰۰	-۰/۴۵۷۰	۰/۴۱۷۹	
	آذربایجان شرقی	۰/۲۵۱۹۷	۰/۱۲۵۹۶	۰/۱۵۵	-۰/۷۷۹۳	۰/۰۶۳۴	

جهت تعیین و مقایسه رتبه شاخص‌های سرمایه اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه با توجه به ترتیبی بودن مقیاس اندازه‌گیری، از آزمون فریدمن^۱ استفاده گردید. مقایسه تطبیقی رتبه شاخص‌های سرمایه اجتماعی در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور در آزمون فریدمن نشان می‌دهد: شاخص آگاهی اجتماعی با میانگین رتبه ۳/۶۳ بالاترین رتبه و شاخص اعتماد اجتماعی با میانگین رتبه ۲/۶۹ کمترین رتبه برخوردار از سرمایه اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه را دارند. در مقایسه رتبه میان استانی، دانشجویان پردیس‌های استان آذربایجان غربی با رتبه ۳/۲۳۵ بالاترین ضریب برخوردار از سرمایه اجتماعی و استان زنجان با ضریب میانگین ۲/۸۹ پایین‌ترین رتبه برخوردار از میان استان‌های مورد مطالعه را دارد. با توجه به مقادیر خی دو^۲، سطح معناداری بدست آمده کمتر از ۰/۰۵ است که نشان دهنده سطح معناداری قابل قبول و وجود تفاوت شاخص‌های سرمایه اجتماعی در درون و میان پردیس‌های استان‌های مورد مطالعه می‌باشد (جدول ۶).

^۱ . Friedman

^۲ . Chi-square

جدول شماره‌ شش- نتایج آزمون فریدمن مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی دانشجویان پردیس‌های استانی شمال غرب

خی دو	معناداری	رتبه ^۱					استان
		میانگین رتبه	انسجام اجتماعی	آگاهی اجتماعی	مشارکت اجتماعی	اعتماد اجتماعی	
۴۵/۲۳۴	۰/۰۰۱	۲/۸۹	۲/۷۵	۳/۹۰	۲/۵۳	۲/۳۹	زنجان
۴۶/۴۵۶	۰/۰۰۱	۳/۰۶	۲/۹۳	۳/۶۴	۳/۰۱	۲/۶۴	اردبیل
۱۰۱/۷۹۶	۰/۰۰۱	۳/۰۱	۲/۹۵	۳/۵۲	۲/۹۸	۲/۶۰	آذربایجان شرقی
۹۸/۶۷۸	۰/۰۰۱	۳/۲۴	۳/۱۱	۳/۴۶	۳/۲۳	۳/۱۴	آذربایجان غربی
-	-	-	۲/۹۴	۳/۶۳	۲/۹۳	۲/۶۹	میانگین رتبه

بحث و نتیجه‌گیری

در نظر صاحب‌نظران و پژوهشگران سرمایه اجتماعی مانند بوردیو، پاتنام، کلمن، هانیفان و بالت، سرمایه اجتماعی، مفهومی است چندبعدی که شکل‌دهنده روابط و شبکه‌های انسانی و اجتماعی افراد در جامعه می‌باشد. نوع، نحوه و میزان آن در هنگام بروز وقایع مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، تبیین‌کننده پایداری اجتماعی خواهد بود. چه بسا نامحسوس بودن شدت این سرمایه و ضعف آن منجر به بروز جنبش‌های اجتماعی آشوب‌گرا شود و جامعه را دچار بحران‌های مختلف اجتماعی نماید.

در درجه اول، دارا بودن جامعه از حسن اعتماد به همدیگر و در درجه دوم، داشتن اعتماد لازم به مدیران و مسئولان حکومتی و حاکمیتی، شکل‌دهنده نطفه‌های اولیه سرمایه اجتماعی است که پیوست آن، شکل‌گیری مشارکت و انسجام اجتماعی می‌باشد. عنصر واسط آگاهی جامعه از واقعیت‌های درست جامعه و ارائه صحیح واقعیت‌های موجود و تلاش صادقانه برای بهبود اوضاع می‌تواند تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی باشد. در واقع سرمایه اجتماعی، مانند کودکی است که تکیه‌گاه اصلی آن افراد اعتمادساز هستند که با اعتمادبخشی و آگاه‌سازی آن، زمینه‌های توسعه مشارکت اجتماعی را فراهم می‌آورند و انسجام همبسته پایدار را ایجاد می‌نمایند. در این بین، گرچه

^۱. Ranks

ممکن است در بروز مواقع بحران، کودک دچار سردرگمی شود ولی چون حس اعتماد در وی شکل داده شده است و آگاهی بخشی نیز به وی آموزش داده شده است، تناسب فکری و تجربی را برای واپایش بحران ایجاد می نماید و بجای درگیر شدن در حواشی بحران، با استفاده از ابزارهای مشارکت محور و انسجام بخش، متن بحران را با اهرم تصمیم ساز و تصمیم گیر، تبیین و واپایش خواهد نمود.

این پژوهش به بررسی موضوع سرمایه اجتماعی دانشجویان معلمان دانشگاه فرهنگیان پرداخته است. مقایسه نتایج این پژوهش با سایر پژوهش های متناظر مانند پژوهش چالش گرد و همکاران (۱۳۹۹)، عربی و همکاران (۲۰۲۲)، بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، شمیاتی و همکاران (۱۴۰۲)، حیدری و شفیع (۱۳۹۸) نشان می دهد که وجه تشابه آن در توجه به ابعاد انسجام و اعتماد اجتماعی است که زیر ساخت سرمایه اجتماعی را تبیین می نماید. در پژوهش های یاد شده مانند پژوهش حاضر، لزوم پایداری سرمایه اجتماعی و تقویت آن در نمونه های مورد مطالعه بسیار با اهمیت دانسته شده است، طوری که میزان سرمایه اجتماعی متوسط برای دانشگاه فرهنگیان با توجه به مأموریت آن مقدار مطلوبی نمی تواند باشد. تفاوت این پژوهش با سایر پژوهش ها، از یک طرف تفاوت در نوع دانشگاه و از طرف دیگر تفاوت منطقه جغرافیایی مورد مطالعه است که به لحاظ داده ای نتایج متفاوتی در مقایسه با سایر پژوهش ها داشته است.

یافته های متفاوت این پژوهش، نشان دهنده تفاوت های سرمایه اجتماعی دانشجویان با وجود همسانی زبانی و فرهنگی منطقه جغرافیایی است. با توجه به اینکه دانشگاه فرهنگیان در پذیرش دانشجویان، معیارهای بومی گزینی را اولویت اصلی خود دانسته است و با قطب بندی رشته های تحصیلی خود در پردیس های مشخص، تفاوت های سرمایه اجتماعی با وجود همسانی نسبی دانشجویان نیز نشان دهنده نگرش متفاوت دانشجویان می باشد. از طرفی بررسی رتبه بندی شاخص های سرمایه اجتماعی پردیس های استانی نشان دهنده بالابودن سطح شاخص آگاهی اجتماعی دانشجویان در مواجهه با مسائل مختلف است که این مهم بر شاخص های دیگر نیز می تواند اثرگذار باشد. در کل، یافته ها نشان داد که شاخص های سرمایه اجتماعی در دانشگاه های فرهنگیان شمال غرب کشور در حد متوسط بوده است و با اختلاف اندک در جهت مثبت، حول محور میانگین می چرخد که این شاخص ها با اختلاف حداقل، در بین پردیس های استانی تفاوت معنادار دارد.

باتوجه به نقش دانشگاه فرهنگیان به عنوان دانشگاه مأموریت گرا که وظیفه تربیت معلمان تراز انقلاب اسلامی برای آینده کشور دارد، متوسط بودن میزان سرمایه اجتماعی در این دانشگاه نمی تواند نقطه مثبت تلقی شود و زنگ هشدار آن باید شنیده شود. لازم است سیاست ها و برنامه های مشخص

برای ارتقا سرمایه اجتماعی دانشجویان طراحی و اجرا شود. پژوهش حاضر پیشنهاد‌های کلی زیر را دارد:

- برگزاری دوره‌ها و میزگردها، جشن‌ها و مراسم‌ها، مسابقه‌های مختلف جهت آشنایی، مشارکت دانشجویان و تقویت روابط اجتماعی.
- حضور مستمر و دوستانه مدیران و اساتید در بین دانشجویان با حفظ شأن، رتبه و جایگاه هرکدام.
- ایجاد بستر تعامل چندجانبه و احترام گذاشتن به اندیشه‌های دانشجویی منتقد و گوش کردن به نقطه نظرات آنان و جلوگیری نکردن نقد دانشجویی.
- استفاده از ظرفیت دانشجویان فعال جهت ایجاد و توسعه اجتماعی دانشجویان.
- مشارکت دادن دانشجویان در امور مدیریتی دانشگاه و ضرورت آشنا سازی آنان با مشکلات و مسائل مختلف دانشگاه در جهت شفافیت بخشی امور دانشگاه.
- مشارکت دادن کارکنان، اساتید در تولید فکر کنشگری با ایده‌پردازی عملیاتی از طریق واسپاری مدیریت به تشکل‌های دانشجویی.
- واگذاری امور فرهنگی و اجتماعی به تشکل دانشجویی و نظارت و تسهیل‌گر بودن مدیران.

منابع

۱. افروغ، عماد (۱۳۷۷) **فضا و نابرابری های اجتماعی**، چاپ اول، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۲. بخشی، محمدرضا، پیرزاده بیرانوند، کبری و ملیحه فلکی (۱۳۹۶) «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند»، **مدیریت سرمایه اجتماعی**، ۴(۳): ۴۷۳-۴۵۱.
۳. چالشگر کردآسیابی، مشرفه؛ یزدانی چراته، جمشید؛ عوض پور، محبوبه؛ رضائی، آتنا و کبری حسین زاده (۱۳۹۹) «بررسی سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران»، **سلامت و بهداشت اردبیل**، ۱۱(۲): ۲۰۲-۱۹۴.
۴. حسین زاده، علی حسین، رشیدی، سارا و ایوب رستمی (۱۴۰۰) «مطالعه ارتباط سرمایه اجتماعی با سلامت اجتماعی (مطالعه موردی: جوانان شهر خرم آباد)»، **مطالعات راهبردی ورزش و جوانان**، ۲۰(۵۲): ۲۹۳-۳۱۲.
۵. حیدری، مسعود و روح اله شفیعی (۱۳۹۸) «بررسی سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)»، **مطالعات امنیت اجتماعی**، ۱۰(۶۰): ۱۵۴-۱۳۲.
۶. دویران، اسماعیل (۱۳۹۳) «بررسی سرمایه اجتماعی سازمانی در مدیریت شهری شهرهای میانی ایران (زنجان و همدان)»، **مطالعات مدیریت شهری**، ۶(۲۰): ۶۷-۷۶.
۷. دویران، اسماعیل (۱۳۹۲) «ارزیابی کارکرد سرمایه اجتماعی در بافت های شهری با فرایند تحلیل سلسله مراتب (نمونه موردی: شهر زنجان)»، **مطالعات ساختار و کارکرد شهری**، ۱(۳): ۷۵-۵۵.
۸. رشادی، منوچهر (۱۳۹۹) «بررسی ارتباط میان اعتماد و مشارکت اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان شهرهای استان همدان)»، **مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، ۹(۴): ۹۳۰-۹۰۷.
۹. ذکایی، حسین؛ سجادی هزاره، سیدحمید؛ تجاری، فرشاد و عبدالرضا امیرتاش (۱۴۰۰) «مدل ارتباطی شبکه های اجتماعی، سواد رسانه ای، سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی دست اندرکاران برنامه های ورزشی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران»، **پژوهش های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش**، ۱۳(۱): ۱۴۷-۱۶۰.

۱۰. سهرابی صمیره، شهلا؛ نوابخش، مهرداد و زهرا حضرتی صومعه (۱۴۰۱) «بررسی عوامل مؤثر بر انسجام اجتماعی شهر اندیمشک (مطالعه موردی؛ شهروندان اندیمشک در سال ۱۳۹۹-۱۳۹۸)»، *مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)*، ۱۲(۴۲): ۱۰۱-۱۳۴.
۱۱. شریعت‌نژاد، علی و رضوان، منی (۱۴۰۲) «بررسی تأثیر سایش اجتماعی بر سرمایه اجتماعی؛ تحلیل نقش میانجی آنتروپی رفتاری (مورد مطالعه: سازمان‌های دولتی استان لرستان)»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۱۰(۳): ۲۱۱-۲۲۷.
۱۲. شمیاتی، محمود؛ ربیعی مندجین، محمدرضا و علیرضا امیرکبیری (۱۴۰۲) «طراحی و تبیین مدل ارتقای سرمایه اجتماعی مبتنی بر چندفرهنگی»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۱۰(۳): ۲۹۵-۳۰۷.
۱۳. علمی، محمود (۱۴۰۰) «عوامل اجتماعی مرتبط با مشارکت شهروندان تبریز در روند توسعه پایدار شهر»، *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)*، ۱۳(۳): ۶۷-۸۶.
۱۴. غنیمتی، حسن؛ منصور، فردین و پروین داداندیش (۱۳۹۹) «انسجام اجتماعی و رابطه تشتت هنجاری با آن»، *مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)*، ۱۱(۲): ۲۳۷-۲۶۵.
۱۵. قیصری، نوراله (۱۳۹۸) «مشارکت اجتماعی؛ معناکاوی یک مفهوم راهبردی»، *مطالعات راهبردی ناجا*، ۴(۱۱): ۳۱-۵۹.
۱۶. مجتبیایی، کاظم؛ نوابخش، مهرداد؛ کلدی، علیرضا و قادر زارع مهدوی (۱۳۹۹) «تأثیر مهاجرت بر تغییرپذیری انسجام اجتماعی»، *پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی*، ۱۳(۲): ۵۱-۷۰.
۱۷. ملکی، سعید؛ امیری، محمدرضا؛ مرادی مفرد، سمیرا و سجاد جوکار (۱۳۹۵) «نقش اعتماد اجتماعی در پیشبرد اهداف مدیریت شهری به سوی توسعه پایدار»، *جغرافیا و مطالعات شهری و منطقه‌ای*، ۵(۱۸): ۸۹-۱۰۲.
۱۸. نیازی، محسن؛ خدمتی، زین العابدین و فاطمه خوش بیانی آرانی (۱۴۰۱) «بررسی میزان اعتماد اجتماعی و پایداری نسبت به تمایل مشارکت اجتماعی شهروندان شهر کاشان»، *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۲(۴۳): ۱-۳۲.

19. Arabi, Ghodratollah, KALBASI, AFSANEH, & Ronaghi, Marziye. (2022) «Predicting social capital based on cultural intelligence of Farhangian University student teachers», *RESEARCH IN TEACHER EDUCATION*, 4(4) , 151-167.

20. Ballet, J., N. Sirven, and M. Requiers-Desjardins(2008) «Social capital and natural resource management: a critical perspective». *Journal*

of **Environment Development** 16:355
74.<http://dx.doi.org/10.1177/1070496507310740>.

21. Carpentier, Nico (2012) «The Concept of Participation, if They Have Access and Interact, Do They Really Participate?», **Revista Fronteiras –Estudos Midiáticos**, 14(2), (164-177).

22. Coleman, James (1944) **Foundation of social theory**, Belknap press.

23. Cox, James (2010) «Immigrant Assimilation, Trust and Social Capital», *Forschungsinstitut, zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor*, **Discussion Paper** No. 5063 July 2010, Bonn Germany.

24. Fedor, C. G. (2019) «Social capital and community development: Case study», **Social Research Reports**, 11(1), 65-77.

25. Fukuyama, F. (1992) «**The End of History and the Last Man**», Published By: free press, Newyork, United state.

26. Ievdokymov, V., Lehenchuk, S., Zakharov, D., Andrusiv, U., Usatenko, O., & Kovalenko, L. (2020) «Social capital measurement based on “The value explorer” method». **Management Science Letters**, 10(6), 1161-1168.

27. Jariego, Isidro & De la Peña Leiva, Adriana & Arenas Rivera, Claudia & Alieva, Deniza. (2019) «Personal networks, social media, and community cohesion in the strategies of peace-building agents in Colombia to counteract the segregation of displaced populations: MAYA-JARIEGO et al». **Journal of Community sychology**. 47. 1300-1312.

28. Johnson, Scott G., Schnatterly, Karen., Hill, Aaron D. (2013) «Board Composition Beyond Independence: Social Capital, Human Capital, and Demographics». **Journal of Management**, 39(1), 232-262.

29. Keyes, C. L. M. & Shapiro, A. D. (2004) «Social Well-Being in the United States: A Descriptive Epidemiology» In: Brim, O. G; Ryff, C. & Kessler, R. (Eds.), **How Healthy Are We? A National Study of Well-Being at Midlife**, Chicago: University of Chicago Press.

30. Kokubun, K., Ino, Y., & Ishimura, K. (2020) **Social capital and resilience make an employee cooperate for coronavirus measures and lower his/her turnover intention**, ArXiv preprint arXiv, 2007.07963.

31. Mignone, a. (2009) «Social Capital and Aboriginal Communities: A critical assessment», **Journal de la santé autochtone**, novembre.

32. Mishra, S. (2020) «Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on ‘underrepresented’ students». **Educational Research Review**, 29, 100307.

33. Piotr Mikiewicz/Gus tarocunhade Araujo reviewing editor (2021) «Social capital and education An attempt to synthesize the size conce

ptualization arising from various theoreti cal origins». **Cogent Education** .8(1) ,10-1080.

34. Putnam, R. D. (2000) **Bowling alone: The collapse and revival of American community**. Simon and Schuster.

35. Rodrigo-Alarcón, J., García-Villaverde, P. M., Ruiz-Ortega, M. J., & Parra-Requena, G. (2018) «From social capital to entrepreneurialorientation: Themediating role of dynamic capabilities», **European Management Journal**, 36(2), 195-209.

36. Rose , R (1999) «getting Thingsdone in an Antimodern sosity: social capital network in Rosia», In **Dasgopta And serageldin**:71-147.

37. Sabatino, M. (2019) «Economic resilience and social capital of the Italian region», **International Review of Economics & Finance**, Vol. 61, 355-367.

38. <https://farsi.khamenei.ir/1395/02/03>